

площинах викристалізовується педагогічної думки про роль театрального мистецтва у процесі формування особистості.

Подальшого дослідження потребує питання розвитку педагогічної думки та художньої практики, які відбувалися на Україні у ХХ столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дергач М.А. До питання про формувальний вплив театру на особистість: І-ІІ періоди становлення педагогічної думки України // Вісник Запорізького національного університету. Серія педагогічні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет. – 2006. – № 2. – С. 50-62.
2. Антонович Д. Триста років українського театру: 1619-1919 / Перевидання за виданням Українського громадського вид-ва фонду, Прага, 1925 р. – Львів: Львівський національний ун-т імені Івана Франка, 2001. – 273 с.
3. Русова С. Драматический инстинкт и его значение в воспитании // Для народного учителя: педагогический журнал, 1916. - № 11-14. (№ 11. – С. 1-8; № 12. – С. 2-7; № 13. – С. 1-8; № 14. – С. 1-5).
4. Доповідна про літературні учнівські вечори та про домашнє читання учнів. – ЦДІАУ, Ф. 2017, Оп. 1., Спр. 633. – Арк. 134.
5. О литературных вечерах Елисаветпольской гимназии (историко-филологическое общество г. Харьков) – ЦДІАУ, Ф.2017, Оп.1., Спр. 635. – Арк. 137.
6. Дело о создании в г. Киеве русского драматического общества – ЦДІАУ, Ф. 442., Оп. 57., Спр. 131. – Арк. 37.
7. Дело о намерении артистки Петербургского императорского театра Бренко (Левинсон) А.А. открыть в г. Киеве драматическое училище по программе Московского драматического общества А.Ф. Федотова. Программа прилагается. – ЦДІАУ, Ф. 442, Оп. 543., Спр. 296. – Арк. 32.
8. Дело о разрешении коллежскому регистратору Ге И.Н. открыть в г. Киеве курсы драматического искусства. – ЦДІАУ, Ф. 442, Оп. 544., Спр. 107. – Арк. 46.

УДК 37.035.6

СУТНІСТЬ ТА ГЕНЕЗИС ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Зубцова Ю.Є., здобувач

Запорізький національний університет

У статті розглянуто історичний аспект проблеми патріотичного виховання молоді. Аналізуються погляди вітчизняних вчених на формування патріотичних рис з давніх часів до сьогодення. Визначається важливість створення єдиної національної ідеї для молоді.

Ключові слова: громадянськість, національна ідея, національна культура, патріот, патріотичне виховання, патріотичні риси.

Зубцова Ю.Е. СУЩНОСТЬ И ГЕНЕЗИС ПРОБЛЕМЫ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматривается исторический аспект проблемы патриотического воспитания молодежи. Анализируются взгляды отечественных ученых на формирование патриотических черт с древних времен до современности. Определяется важность создания единой национальной идеи для молодежи.

Ключевые слова: гражданственность, национальная идея, национальная культура, патриот, патриотическое воспитание, патриотические черты.

Zubtsova Y.E. NATURE AND GENESIS OF THE PROBLEM OF PERSONALITY PATRIOTIC UPBRINGING / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

This article considers the historical aspect of the problem of patriotic upbringing of the youth. Native scientists' opinions on the formation of the patriotic traits from the old times to present days are analysed. The importance of determination of the single national idea for the youth is determined.

Key words: the national idea, national culture, patriot, patriotic upbringing, patriotic traits.

В умовах становлення української державності особливого значення набуває проблема формування національної свідомості. Після краху комуністичної ідеології та притаманній їй системі цінностей, спостерігається загострення ціннісних конфліктів, суспільно-політичний та економічний занепад пострадянських держав. Нехтування здобутками національної культури у вихованні школярів призвело до того, що українська держава успадкувала настрої соціальної апатії, байдужості до рідної мови, історичного безпам'ятства. Суспільству необхідна єдина національна ідея, яку б поділяли всі верстви населення.

Патріотичне виховання сьогодні віднесено до числа важливих напрямків розвитку загальноосвітньої школи. Це підтверджується запровадженням Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Національної програми “Діти України”, Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”), Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні та ін.

На сучасному етапі розробкою та обґрунтуванням організаційно-педагогічних засад громадянської освіти займаються П.В. Вербицька, Н.П. Дерев'янка, Т. Єлагіна, Ю.І. Завалевський, Л.О. Рехтета, М.В. Рудь, П.І. Корінна. Питання формування національної культури школярів досліджувалось у працях Н.Ю. Дем'яненко, Н.С. Побірченко, Я.І. Журецького. Проблема патріотичного виховання висвітлювалась у роботах В. Івашковського, В.К. Кіндрата, В.І. Каюкова, В.О. Коваль, О. Коркішко, П.В. Онищука, М.С. Павленка, Р.Р. Петронговського та інших.

Проте в багатьох наукових працях з проблем патріотичного виховання особистості перше місце посідає дослідження громадянських орієнтацій дорослої людини, а сам розвиток, процес становлення та передумови залишаються поза увагою. Питання формування патріотичних почуттів у молодших школярів та ролі сім'ї недостатньо висвітлене, обґрунтоване та методично забезпечене. Для того, щоб виховати людину-патріота, активного громадянина України, потрібно розпочинати цей процес з початкової школи, у тісній співпраці з сім'єю.

Проблема патріотичного виховання як соціального явища цікавила людей з давніх часів та особливо гостро постала в наш час. Поняття “патріотизм”, “патріотичне виховання” розглядається як у педагогічній, так і в психологічній та філософській науках. Педагогіка вивчає процес формування патріотизму, як цілеспрямовану дію вчителів і вихователів по формуванню патріотичних почуттів. Так, в “Українському педагогічному словнику” С.У. Гончаренко визначає патріотизм як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури.

У філософській науці патріотизм розглядається як явище, якість особистості. “Філософська енциклопедія” та “Велика радянська енциклопедія” трактують поняття патріотизм, як любов до батьківщини, відданість їй, намагання своїми діями служити її інтересам. До того ж філософи визначають патріотизм, як моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до батьківщини, відданість їй, гордість за її минуле й сьогодення, прагнення захищати інтереси батьківщини.

У свою чергу психологія вивчає механізми інтеріоризації тих соціальних процесів та явищ, які впливають на формування патріотичних рис особистості та визначає патріотизм як почуття любові до своєї вітчизни, готовність підкоряти свої особисті і групові інтереси суспільним інтересам країни, вірно служити їй та захищати її.

Якщо заглибитися в етимологію цього поняття, то вважається що, слово "патріот" походить від грецького πατριότης - земляк, співвітчизник, утвореного від πατριος батьківський, успадкований від батьків, пов'язаний з πάτηρ батько. "Сучасний тлумачний словник української мови" визначає патріотизм як любов до батьківщини, відданість своєму народові, готовність служити його інтересам.

Умовно ми визначаємо два періоди розвитку поглядів на патріотичне виховання – період стародавніх часів, середніх століть та новий і найновіший час.

Аналіз літературних джерел показує, що історично елементи патріотизму у вигляді прихильності до рідної землі, мові, традиціям формуються вже в стародавності. Ще метою спартанської системи було перш за все виховати фізично розвинену людину з тим, щоб з неї вийшов "ідеальний солдат", і людину, яка була б безумовно відданою громадянським обов'язкам [1, 19].

У духовній культурі української родини протягом тисячоліть розвивалися уявлення про такі соціальні норми, як Добро, Правда, Воля, Закон, котрі з абстрактних міфотворчих і релігійних понять наповнювались соціальним змістом, а саме демократія, гуманізм, самостворення людини як особистості з визнанням права на життя, працю, творчість.

Аналіз робіт Б. Ступака, Я.І. Журецького, Б.О. Рибаківа показує, що вже в епоху родового суспільства в слов'янських народів виховання підрастаючих поколінь відбувалося в "будинках молоді", де досвідчені старці передавали вихованцям моральні норми, досвід і традиції роду.

Сучасний дослідник О.М. Джуринський зазначає, що Київський період (X-XIII стст.) зайняв особливе місце в історії східних слов'ян. У цю епоху відбулося становлення давньоруської народності і державності, що внесло істотні зміни у виховання та навчання. На думку Л.А. Медвідь, головною метою народної педагогіки було возвеличення простої людини – патріота рідної землі. Яскраве свідчення цьому – билини.

Починаючи з XI ст. офіційна педагогічна думка стає важливою складовою ідеології феодального суспільства. Найдавнішим твором того часу було "Слово про закон і благодать" Іларіона. Виховним ідеалом для русичів Іларіон вважав підготовку молодого покоління до захисту рідної землі. Літописцю Нестору належить ідея виховання молодого покоління в дусі єдності слов'янських народів. Його повість "Сказання про Бориса і Гліба" відіграла значну роль у патріотичному вихованні молоді не тільки Русі, а й сусідніх слов'янських країн [2, 28].

Вищим досягненням педагогічної думки Київської русі є "Повчання" дітям Володимира Мономаха. Мономах уперше у вітчизняній літературі обґрунтував необхідність зв'язку освіти з потребами життя особистості та її діяльністю. Велику увагу приділено в "Повчанні" формуванню в молоді почуття любові до батьківщини і готовності захищати її від ворогів [2, 30].

Ми вважаємо, що великий вплив на формування вимог до виховання юнацтва мали ті моральні норми, які сформувалися в Запорізькій Січі. Патріотизм став наймогутнішою духовною силою, рушієм діяльності сотень тисяч українських козаків. Керовані патріотичними почуттями, святим синівським обов'язком перед Україною, її честь і славу примножували такі визначні козацькі гетьмани, кошові отамани, полководці, як

О. Дашкевич, Д. Байда-Вишневецький, С. Наливайко, П. Сагайдачний, І. Виговський, Б. Хмельницький, С. Кішка, П. Дорошенко, І. Мазепа, І. Сірко та інші [3, 11-12].

Відомо, що в другій половині XVI – першій половині XVII стст. на Україні ще більше посилюється національний, соціальний та ідеологічний гніт. Елементарна освіта уже в той час була недостатньою, щоб задовольнити потреби суспільства, сприяти подальшому розвитку культури, відстоювати інтереси народу в судах і сеймах. Потрібні були освічені люди.

Однією з перших шкіл підвищеного типу на Україні вважається Острозька, яку часто в історичних джерелах називають академією [3, 37]. На нашу думку, особлива роль у розвитку освіти і культури на Україні і першій половині XVII ст. належить Києво-братській колегії. Тут багато уваги приділяли саме патріотичному вихованню учнів. Українська школа виховала цілу плеяду полум'яних борців за волю України, видатних письменників-полемістів, передових педагогів свого часу – Юрія Дрогобича, Павла Русина, Станіслава Оріховського, Петра Гулака-Артемовського, Феофана Прокоповича, Богдана Хмельницького та ін [4, 33].

У цей період ідеї М. Смотрицького про поширення освіти серед народу, ідеї патріотичного виховання і боротьби проти національного і соціального гноблення мали великий вплив на розвиток педагогічної думки на Україні [2, 71]. Так, як зазначає О. Радул, М. Смотрицький до головних добродієв людини відносить мужність, талант, славу, активну діяльність, спрямовану на досягнення високих цілей – блага рідного краю, його захисту, піклування про розвиток освіти, культури свого народу, захисту віри предків.

Одна з характерних рис освіти на Україні в кінці XVII і особливо у XVIII стст. – це поступовий перехід до загальнодержавної системи народної освіти. Так, у Головній Січовій школі, яка за змістом і характером навчання прирівнювалася до кращих братських шкіл, багато уваги приділяли патріотичному вихованню та музичній підготовці учнів [2, 74].

О. Радул, досліджуючи життя і творчість філософа, ученого-енциклопедиста Якова Павловича Ковельського, зазначає, що велику роль у процесі формування громадянина останній надавав вихованню, стверджуючи, що дитину необхідно виховувати з раннього віку, а починати розвивати її знання - з певного періоду. Моральні якості, вважав Я.П. Ковельський, не є природженими, а набуваються в процесі виховання, становлення особистості. Необхідною умовою формування рис громадянина, “сина вітчизни” вчений вважав цілеспрямоване патріотичне виховання молоді. Він наголошував на ролі батьків у вихованні дітей, на значенні звичаїв, називаючи їх другою природою (“натурою”) людини [5, 241].

Серед видатних просвітителів даного періоду значне місце належить Г. Сковороді. Він говорив, що кожен повинен бути відданим батьківщині, проявляти любов до неї, чесно і вірно служити їй на своїй ниві. І досягти щастя людина може лише тоді, коли вона поєднає особисті інтереси з громадянськими [6, 128].

Сучасний дослідник І. Кучинська, зазначає, що до середини XIX ст. педагогічна теорія оперувала чотирма-п'ятьма поняттями – “громадянин”, “громадянство”, “громадянське”, вважаючи їх суттю культурну поведінку в суспільстві, необхідність і потребу бути корисним своїй державі та ін. Завдяки реформам Олександра II, поняття “громадянин” наповнилось новим змістом. Громадянином вважався не просто житель імперії, а повноправний член суспільства, який мав можливості для свідомої участі в управлінні ним і реформуванні його.

У цей період у педагогічних поглядах П.П. Білецького-Носенка, О.В. Духновича, В.В. Капніста, І.П. Котляренка, І.С. Орлая відстоювалася ідея народності у вихованні,

важливість формування патріотичних почуттів та дружби дітей різних національностей [2].

Із середини XIX ст. виникають товариства, які стали називатися громадами. У більшості творів, як зазначає Н.С. Побірченко, українські письменники-громадівці послідовно обстоювали визначальну роль усної народної творчості в системі національного виховання. Основою виховання дитини, на думку письменників-громадівців, поряд із сім'єю, має бути школа з рідною мовою навчання [7].

Аналіз робіт О. Радула, О.І. Бенца, Б. Ступарика, Л. Калинчук, А. Волошина з питання історико-педагогічної спадщини діячів освіти Закарпаття дає підстави стверджувати, що основна увага в громадянському вихованні цього періоду зосереджувалася на вихованні патріота-державника, якому притаманний національний та державницький патріотизм.

Так, маючи на меті виховання всебічно й гармонійно розвинутої особистості, освітній діяч А. Волошин сутність громадянського виховання вбачав у правильній організації соціального становлення учнівської молоді. Педагог трактував громадянське виховання як державно-громадянське, в основі якого лежить поєднання гуманності, моралі, патріотизму, національного самоусвідомлення [8, 51].

Педагоги міжвоєнного періоду були переконані в тому, що школа зможе забезпечити собі найкращі успіхи у виховній роботі, якщо налагодить тісні зв'язки з сім'єю. За переконанням А. Карабелеша, батьки повинні пам'ятати про свою відповідальність за дитину перед батьківщиною, державою і людством, спільними зі школою зусиллями виховувати так, щоб прищеплювати любов до Батьківщини, держави і демократичного життя [9, 118]. До того ж і громадський діяч, педагог Врецьона Григорій Захарович наголошував на необхідності тісної співпраці школи із сім'єю і церквою [9, 409].

Організаційний рух за українську національну освіту бере свій початок зі стартом XX ст. Провідного значення національному аспекту в системі шкільної освіти цього періоду надавали педагоги С.Л. Рудницький, М.П. Ніжинський, М. Галущинський, С. Русова, психолог Я.Ф. Чепіга.

Із 1912 р. в Україні починають діяти молодіжні об'єднання "Січ", "Сокіл", "Пласт", освітньо-виховна діяльність яких ґрунтувалася на національно-культурних та історичних традиціях українського народу, зокрема козацьких. Як зазначає О. Коркішко, молодіжні організації намагались сформувати новий тип українця з притаманною йому фізичною досконалістю, витривалістю, вихованістю, високою моральністю, з розвиненим почуттям патріотизму і громадянської свідомості.

За Генерального секретарства освіти було розроблено Проект концепції національного виховання, в якому: мета для реалізації – виховання дітей у повазі до нового ладу України, до відродженого краю. Прогресивним напрямком в реалізації програми національного виховання було відродження національних традицій і звичаїв, яке на перших етапах державотворчих змагань мало конкретне практичне вираження [10, 42].

Таким чином, функцію патріотичного виховання на етапі дохристиянського періоду та доби Київської Русі виконувала сім'я. Під впливом історичних легенд, переказів билин формувалась патріотична свідомість підлітків і юнацтва. Проте у зв'язку з виникненням суспільного замовлення на освічених громадян, здатних відстоювати інтереси держави виникла потреба у вихованні справжніх патріотів своєї батьківщини. В свою чергу виникла потреба у відповідній системі національного виховання в рамках закладів освіти та в освічених викладачах. Відбувався поступовий перехід до загальнодержавної системи народної освіти.

За влади Рад формується система патріотичного виховання. В.І. Ленін вказував, що без педагогіки і освіти неможливо сформувати комуністичну свідомість робітничих мас. Він доводив, що освіта є засобом політичної боротьби [11, 15].

У цей же період педагог А.С. Макаренко в книзі “Про виховання” писав, що не можна відокремити сімейні справи від справ суспільних: “Ваша (батьківська – *авт.*) активність в суспільстві або роботі повинна мати відображення і в сім’ї. Сім’я ваша має бачити ваше політичне і громадянське обличчя і не відокремлювати його від обличчя батька. Все, що відбувається в країні, через вашу душу і вашу думку має приходити до дітей” [12, 98].

Результати роботи в області теорії і практики комуністичного виховання особливо проявились у роки Великої Вітчизняної війни. Великого значення набула задача виховання патріотів, які безмежно люблять Батьківщину, чесних, мужніх, дисциплінованих, готових до самовідданої праці і героїчного захисту Вітчизни. Тому радянські педагоги виключну увагу зосередили на розробці питань військово-патріотичного та трудового виховання [11, 85]. На ці теми видавались брошури (Н.В. Юдіна, Н.І. Болдирев та ін.), методичні листи, були опубліковані праці Л.П. Бущика, І.О. Каірова, А.М. Панкратової, В.П. Потьомкіна та інші.

Аналіз значної кількості документів цього періоду (матеріали з’їздів партії, положень про трудову школу, законотворчі акти директивних партійних та радянських документів тощо) показав, що в цей час патріотизм розглядався як готовність дітей, молоді та дорослих віддавати всі сили на розв’язання завдань, які висувала влада. Результат виховання вбачався в безумовній відданості особистості інтересам партії.

Але незважаючи на те, що вимогою влади було безумовне підкорення волі та свідомості і ці ідеї мали “червоною ниткою” пронизувати наукові твори вчених, у центрі робіт відомого педагога В.О. Сухомлинського, крім проблеми формування саме комуністичних переконань, є система виховання громадянських ідеалів, моральної культури, виховання духовно-моральних якостей. І ці думки актуальні і сьогодні. Педагог вважав, що непорушна основа моральних переконань закладається саме в дитинстві й ранньому отроцтві. Під патріотичним вихованням він розумів сферу духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується [13].

Водночас з комуністичним баченням патріотичного виховання ідеї національного українського патріотизму розвивав педагог-імігрант Г. Ващенко. На його думку, потреба патріотичного виховання української молоді не може породжувати сумніву. І “той, хто не любить своєї Батьківщини, не може бути визнаний за повноцінну людину, адже, відірвавшись від свого народу, він тим самим підрізав коріння власного нормального розвитку, а тим більше” [15, 160].

На думку Ф. Філіпова, у період перебудови, молодь найбільш нестерпно ставилась до замаху на її свободи, честь та достоїнство. Не знаходячи можливостей легального виявлення своїх інтересів і вимог, багато молодих людей вступили на шлях створення неформальних об’єднань.

У 90-ті рр. відбувається процес розпаду Радянського союзу, у результаті якого утворюються незалежні держави. Перед владою постає проблема формування нової філософії, ідеології та виховання патріотичних громадян, зокрема. У незалежній Україні те поняття патріотизму, яке формувалося багато десятиліть, набуває дещо іншого змісту. Проте, як зазначає сучасний вчений М.С. Іванов, серед молоді мало популярними є такі поняття, як патріот, чітка громадянська позиція. Цей стан відбиває рівень політичної свідомості даної категорії населення.

Дійсно справедливо зауважує З.Т. Гасанов, що в умовах соціальної нестабільності і відсутності дієвих ідеологічних установок виявилось складним розробити концепцію, яка б дозволила педагогам визначити, якого громадянина слід виховувати, які особисті якості слід у нього формувати.

Але вже в 1991 році постало питання про вироблення нової освітньої політики саме на державному рівні, завдяки якій можна було б узгодити зміст освіти відповідно до сучасних потреб суспільства. Із цією метою було прийнято Державну національну програму “Освіта” (“Україна XXI століття”). У програмі зазначається, що в основу національного виховання має бути покладений принцип єдності школи і сім’ї. До пріоритетних напрямків виховання входить формування любові до рідного краю, виховання поваги до державної символіки, законодавства України. Одним з принципів загальнолюдської моралі визначено патріотизм.

Саме про відродження відданості української нації, втілення в душі особистості української ідеї, патріотизму йдеться в статті С.С. Теленика та О.С. Авершина. Національну ідею вони називають фундаментом національного виховання, яка має бути не просто атрибутом національної свідомості, чисто духовним феноменом, а поштовхом до практичних справ. Сучасний дослідник В. Гонський також називає патріотизм основою сучасного виховання та ідеології держави. Він визначає патріотизм як один з потужних і постійних мотивів соціальної діяльності.

Вважаємо за необхідне визначити і розглядати в майбутньому поняття патріотичного виховання як цілеспрямований процес формування в дітей та молоді почуття національної гордості, громадянської честі, любові до Вітчизни та свого народу і готовності до його захисту [14, 90].

Таким чином, ми розглянули основні етапи розвитку педагогічної думки з проблеми патріотичного виховання і вважаємо, що національний характер особистості формується під впливом історичних та соціально-економічних умов. У перший період становлення патріотичного виховання саме народна родинна педагогіка була виразником уявлень українського народу про гуманізм, працелюбність, волю, патріотизм. Освітні діячі XIX – поч. XX стст. В. Капніст, М.П. Ніженський, О. Духнович, А. Карабелеш, І. Олай, А. Волошин, Г. Врецьона, Г. Ващенко обґрунтовували значення єдності школи і сім’ї у вихованні патріотичних рис молоді. Питання впливу національно-культурного та історичного аспектів на формування громадянина піднімались в працях Я.Ф. Чепіги, С. Русової, М. Галушинського.

У радянський час і ідейно-політичне, і моральне виховання перш за все виходять на широке коло питань патріотичного виховання. У ці роки розвитку держави склалась ефективна система виховання на традиціях, що формували достойного громадянина, патріота своєї країни. Деідеологізація реформного періоду в сфері виховання та освіти призвела до руйнування дитячих та юнацьких організацій, нічого не запропонувавши натомість. Проте багата історія України, існуючі традиції народної педагогіки, висококваліфіковані кадри дозволяють сьогодні відтворити систему патріотичного виховання дітей та молоді в загальноосвітніх закладах, яка зможе ефективно працювати в нових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Духавнева А.В., Столяренко Л.Д. История зарубежной педагогики и философии образования. – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 480 с.
2. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X-поч. XX ст.): Нариси / Редкол.: М.Д. Ярмаченко, Н.П. Калиниченко, С.У. Гончаренко та ін. – К.: Рад.шк., 1991. – 384 с.

3. Руденко Ю. Патріотичне виховання учнів // Освіта. – 2001. – № 45-46. – С.10-15.
4. Ступак Б. Національна школа: витоки, становлення. – Ів.-Фр.: Прикарпатський університет, 1992. – 192 с.
5. Радул. О. Історія педагогіки України 10-18 століть: Персоналії. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2005. – 238 с.
6. Скоророда Г. Твори: В 2 т. – К.: АНУРСР, 1966. – Т. 2. – 128 с.
7. Побірченко Н.С. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (др. пол. 19 - поч. 20 ст.): Монографія. – К.: Наук. світ, 2002. – 331 с.
8. Бенца О.І. Громадянське виховання сучасної молоді в спадщині діячів освіти Закарпаття (1919-1939 рр.). – Дрогобич: Коло, 2004. – 232 с.
9. Волошин А.І. Вибрані твори / Упор. О.В. Мишанича. – Ужгород: Закарпаття, 2002. – 528 с.
10. Кучинська І. Педагогічні погляди на громадянське виховання видатних українських діячів // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. – №11. – С. 42-43.
11. Монозон Э.И. Становление и развитие советской педагогики, 1917-1987: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 224 с.
12. Макаренко А.С. О воспитании. – М.: Политиздат, 1990. – 415 с.
13. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 3. – 671 с.
14. Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті. – К.: Школяр, 2003. – 78 с.
15. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике. – М.: Высш. шк., 2004. – 512 с.

УДК 372.8.821.162. 2 : 391

ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ІЗ ЗВИЧАЄВИМ ОДЯГОМ УКРАЇНЦІВ НА УРОКАХ УКРАЇНОЗНАВСТВА (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО “БУРЛАЧКА”)

Ковпик С.І., к. філол. н., доцент

Криворізький державний педагогічний університет

У статті розглядаються особливості використання звичаєвого одягу українців під час вивчення повісті І. Нечуя-Левицького “Бурлачка” на уроках українознавства. Особлива увага звертається на роль звичаєвого одягу в розкритті характеру та поведінки персонажів повісті.

Ключові слова: звичаєвий одяг, характер, українознавство.